

BÜKY LÁSZLÓ

BETŰK HOMOKON

(Major-Zala Lajosról)

A verseskönyv két részből áll: "Agyagtáblák" és "Sursum Corda" című egységekre van megosztva a kötetben lévő száz szonett. Az első csoport vershez eligazítást adott a költő: "IV Amenofisz, az Egyistent megálmódó és megteremtő Ehnaton, a Felvilágosodástól Fénylő és a Sötétség Szellemétől Gyűlölt Istenfáraó hazátlanságba kényszerült udvari írnoka diktálta a szélbe, papirusz hiányában homokra, Su akaratából, ezt az ötven agyagtáblát kitévő kor- és jövősejtést" (7). Nos: e költői szerep (játzás) összeilleni látszik a költő személyével. Major-Zala Lajos 1949 óta Svájcban él, külhonban több kötete jelent meg, néhány éve Kecskeméten is jelentetett meg könyvet, vö. Tüskés Tibor: Száz szonett. Könyvvilág, 1994. május 19. oldal. A "hazátlanságba kényszerült udvari írnoka" immár Hévízen irodalmi asztaltársaságot alapított, s jelen kötetének pécsi kiadása is a pannon földhöz való visszatalálásáról tanúskodik, ugyanis a költő dunántúli, a Zala megyei Kerkateskándon született.

A versekben a dunántúliságnak sem szellemi, sem nyelvi vonatkozásban nincs nyoma. Az egyedüli, a nyugati nyelvjárásra utaló szólásra is éppencsak következtetni lehet: "elküldje a Világot a fészkes // Semmibe" (76) -, itt a *fészkes fene* nényelvi kifejezés lehet az alapminta. (Most jegyzem meg, hogy a költő nemigen használ központozást; nagybetűket, kötőjeleket, néha kettőspontokat igen. Ezért idézeteimben nem jelzem a szövegmegszakításokat.) – Tehát nem a Dunántúl, hanem a világ a térsége a szerzőnek: "Csernobil" (16, 62), "Szarajevo" (32), "Hiroshima" (49, 55) jelkép gyanánt való többször felbukkanása jelzi az egyes földrajzi és gondolkodásbeli pontokat, amelyek végül is a "Gutenberg-galaxis" (18, 38) szerepeltetésével és a "fast-food-horizont"-tal (14), illetőleg a "Fast-Food-Föld"-del (24) lesznek teljessé. (A könyv végén szómagyarázó lista van: "Fast-Food – tartósított élelem", e magyarázatsor némelykor fölösleges elemeket tartalmaz, a *gepárd*, az *ibisz*, a *lazúrkő*, a *türkisz* aligha igényel értelmezést. Az egyiptomi vonatkozású szóanyag nagyobb részéről viszont szoros az eligazítás.) Major-Zala költői világának emberei "diszkó-zűr"-ben (14) élnek, körülöttük "gének gebednek" (29), s tapasztalják, hogy létszéf robban géneinkben" (22); "tejgyár" (36), "szóreaktor" (37), "gázálarc" (20, 62), "AIDS" (24, 54,

109, 111), "dollár-csók" (12), "komputer-agy" (40) és "posztmodern valag" (uo.) van e világban, illetőleg jellemzi e világ emberét. S mindez – s erre a több ízben való előfordulások is hozzájárulnak – mintha sűrítménye lenne egy olyan világleírásnak, -képnek, amelyet a (bulvár) sajtó egyáltalán nem magas kultúrájú anyaga vagy az ún. aluljáróirodalom tartalmaz leginkább, a filmet, televíziót nem is említem. Így azután nem is igen hordoz semmilyen határozottabb és egyedi vagy egyedivé érlelt költői szemléletet a versanyag. Az egyedivé érlelésnek, az értékekben elegyes világon való felülemelkedésnek a szándéka is közhelyépítésű kitételekben mutatkozik meg: "ha fölmond a Nyelv szaladnak a szavak / marad az Élet: a szarból kiragad" (XXXIII; az első ötven vers számozva van), és: "az élet nem tréfa – de ajándék / visszautasítsuk mert hát szart sem ér?" (XXXIX). – A – mondjam így? – zsurnalizmus uralta lírai témaanyagot az egyiptomi couleur locale sem feledteti. Hiába van a növényi-állati-isteni-emberi hitelesség avagy imitáció, a mai vonatkozású anyag nem szervül ehhez. S mintha a költő nem is akarná e szerkesztést, ahol ugyanis az – szinte a szerző szándéka ellenére – mégis alakulóban van, a szonett végén széttöri:

"eretnek lett hogy megalkossa magát
egyistent – csak ember képes ily tetre
lét-vakmerően az ember magányát

Egyistenné lehelni istenekbe
Ész merészen ragyog elménk fölélő nő
Damoklész kardja az ajatollah-kő" (XXV).

A IV Amenofisszal induló szonett Damoklész kardján át az "ajatollah-kő"-ig – hogy jön az voltaképpen ide? – íveltetve, terelve túl nagy képi és hangulati váltásokat követel, s ezekhez nincsen meg a témaanyag előismeretet mozgósító szerepe, a költői ráértést biztosító lehetősége, de hangulatidéző összetartó ereje sem. Azt persze jól szemlélteti a kötet első ötven verse, hogy

"kattog a beteg civilizáció

ha bolygónk az űrbe Szét hajtja el
törékeny mint Hórusz világló szeme
hogy forogjon nem rakja senki egybe" (I).

S hogy az egyiptomi civilizáció és a mai egyaránt beteg, alighanem vitatható. A betegségek tüneteinek némely azonossága talán nem elegendő egy lehetséges költői világ felépítésére, talán emiatt érezhető a zsurnalizmus a témaanyag némi különössége ellenére.

A szonettek második csoportja, amint említettem, a "Sursum Corda" címet kapta, s itt minden vers is többnyire latin címet visel. E címadás azon-

ban nem rejtett utalás valaminő antik szellemiségre, inkább középkoriasságra, ám továbbra is, igaz: elszórtabban, szerepelnek az egyiptomi légkör egyes kellékei. A testi szerelem megírása az, ami az antik világ bizonyos fokú szabadságára, szabadoságára vagy éppenséggel természetességére utal. A testi és talán lelki mezítelenség magától értetődő volta köthető a latinításhoz.. Egyébként is: a verscímek némelykor középkori utalásúak, illetőleg az európai uralkodó vallás kapcsolatait jelzik (Ave Maria, Kyrie eleison, Dies irae stb.); a mai világ elemei is éppúgy megjelennek, mint az 'Agyagtáblák' sorozatban: "elektronhídon köztük transzmitterek (Sanctus); "Pinád ankh vezesse vést hajts on el Bész / ha AIDS riaszt is" (Ora pro nobis); "a fára vert ácsolatlan szó: AIDS" (Apocalypsis); combjaid közt mennyei EKG-én" (De pane ac vino). Mintha egy kamaszfiú szerelmi vágyai és szerelmének nagyon is szűk résen látott tárgya ábrázolódna e versekben, a testnek, sőt egy testrésznek meg a szerelmi aktus biologizmusainak folytonos emlegetése révén. Például: "Gyönyörűségem gyönyörrel halmazlak / az elszámolatlanul csúcsonódó / Léteben Istenhez sodró kegyelemben / Világ forrása Pinád dicsértessék" (Ave Maria); "megnyílt combja közé Csóvás Fény lövell / Szent Pináján szabadságunk ragyog" (Hymnus); "felizzott Pina kongat Alleluját / csiklóban csendít Diadal és Halál" (Alleluja) stb. Azonban a számos helyen mitizáló szándékkal szövegbe épített női nemi szerv (például 82, 86, 93, 95, 109, 113) megnevezésével és ismétlődő *szent* jelzőjével sem képes a költő olyan mértékű képépítést elérni, amellyel poétikus konnotációja alakulna ki a szóban lévő bizonytalan etimológiájú szónak, amelynek használatát az értelmező szótárak durván tartják, amely minősítéstől függetlenül használhatja természetesen szépirodalom. E szó használatának eredménytelenségéhez hasonló a helyzet a szerelmes versek túlnyomó többségével. A hiperbolikus szerelmi aktus jelentkezésével nehéz mit kezdeni, amidőn ezek közhelyen szimbólumokkal érintkeznek: "nyúló Kozmoszba Akarat/ beléd meredek robbanó Világ" (Kyrie eleison). Ritka pillanatot, melyekben a költő is látja, hogy a szerelem testisége valójában nem az általa folytatott lírai gyakorlat alapján emelhető művészei szintre: "Hogy a szeretkezésnél mi sem könnyebb / mindenkor ugyanaz: állati módon - / veréb nyúl csődör vagy madár csinálja / egyformán emberhez méltatlan a szó / is: baszni - avantgard lyuktalanítás / posztmodern versenyt versenyre állva / venni és belőle kéjt csikarni / ha combok közt vár a célszalag" (De arbore cognitionis). Az a művészi lelemény, *trouvaille*, melyet - hadd mondjak egy eléggé távoli vonatkozású példát - Dzsajadéva pásztoréneke, a Gíta Govinda a szerelemábrázolásban megvalósított, vagy amelyet - s e példa némiképp összefügg az előzővel - Weöres Sándor a testiségről írva alkalmazott, lényegében hiányzik itt. Sajnos Major-Zala szonettjei inkább a képregény rajzmódszerét

követik irodalmi vetületben, s így bizonyos engedelményekre kényszerül az artisztikum rovására. Mai líránkban persze másnál is föl-föltűnik az efféle tónus. Aczél Gézának "a térség kritikája" című kötetében (Széphalom Könyvműhely, 1994) például: "engem az avar felkavar / s messziről cipelt testemet átüti a vágy / mint sóhajnyi selymedet nagy kemény pinád" (szomorú kintorna). Ami a Major-Zalánál írott "posztmodern verseny" jelzős szerkezetet illeti, immár a posztmodern is, legalább maga a szó, stilisztikai rekvizitummá kezd válni, éppen Aczél Gézának van az említett versfüzetében "nagy posztmodern temetés" című verse; Major-Zala másutt is leírja (részben már idéztem): "Így mutatja posztmodern valagát" (XXX). Az efféle megoldásokban, akár a szóhasználat, akár a képalkotás, akár a versépítés tekintetében nézzük a dolgot, jócskán van bizonyos csinálmányosság. - Talán általánoságban és különösen is a "Hogy elérjek a napsütötte sávig" című Petri György-vers (Valami ismeretlen. Pécs, 1990) lehetne a példa arra, hogy szóhasználatban és a leghétköznapibb, legalpárabb testiségben is van mód a lírába fordításra.

Major-Zala kötetének első részét és a másodikat együtt nézve a lírai rajzmódor meglehetősen hasonló, és meglehetősen kommersz e kivitelezés. S a versek formája sem finomítja a minőséget, jól lehet szonettekről van szó. A szonettet a költő meglehetősen laza keretként használja, ez a ritmikában és a rímelhelyezésben (és a rímtechnikában is) tetten érhető. Az ottavában is, a terzinákban is önkényes a rím szabályhoz való alkalmazkodás. Némelykor túlságosan tiszta rímek, máskor asszonáncnak sem tartható sorvégek találhatók (*kínja: találmánya*, XXII; *hitem távoi : hegyén atom*, XXIV). Főképpen a szonettforma belső szerkezetéből fakadó felépítés hiányolható sokszor, illetőleg amennyiben megvan a feszültségre következő megoldás, lezárás, az rendre közhelyépitkező.. A "Transgressio" című szonett például így indul: "Felforrt pontban a lábadd közti Létecsend / a Minden hallgat mint a kezdet előtt", s a lezárás: "halálnak halálával élve halunk / káprázat: erektiló Feltámadás" (116). Vagyis van valamely tartalmi szerkezet, ez azonban nemigen vezet érdemi lírai vagy gondolati eredményhez.

A könyvet Plugor Sándor rajzai díszítik, az erdélyi művész finom, de határozott vonalú és - a Major-Zala Lajos-versektől meglehet: elütő - erotikájú képvilága nyeresége a verseskönyvnek, amelynek egésze szerzője szándéka szerint "kor- és jövősejítés". Ezt azonban nem valósítja meg, s ha igen, csupán egyszerűsített formában: "a Világ nem hitvány az Atom nem rossz / az Ember kegyetlen pervezül gonosz" (XLIV). S ezzel a verseket átítató alapfölfogással sem a kor, sem a jövő, sem a líra nemigen gazdagodik. (Pannónia Könyvek, H. n., é. n.. [Pécs, 1994])